

УДК 802.5:413.164

Військовий дискурс як культурно-історичний феномен та соціальна практика //

Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Філологічні науки. – Луцьк, 2008. – С. 128-131

**Військовий дискурс як культурно-історичний феномен та
соціальна практика**

Роботу виконано на кафедрі

слов 'янських і германських мов

ЖДУ

Охарактеризовано військовий дискурс як комунікативну сферу функціонування військових омофраз. Його визначено як когнітивно-лінгвістичну форму відбиття тих суспільних відносин, у системі яких він функціонує. Значення військових омофраз експлікуються або лінгвальним контекстом, або дискурсивним контекстом. Відсутність спільного знання в межах дискурсивного контексту призводить до неправильного розуміння омофраз і, як наслідок, - комунікативних невдач. У зв'язку з цим украй актуальною стає проблема створення спеціальних словників омофраз.

Ключові слова: військовий дискурс, омофрази, дискурсивний контекст, лінгвальний контекст, спільні знання.

У сучасній англійській мові значного поширення набуло явище омофразії - рівноменності різних класів словосполучень: вільних, термінологічних, фразеологічних [5; 9; 10].

Крім того, останнім часом зростає увага науковців до мови фахового спілкування [3; 14]. Оскільки кількість омофраз є достатньо великою, доцільним є обмеження дослідження їх певною групою. На основі антропоцентричного принципу дискурс-аналізу, що акцентує, зокрема, на когнітивно-прагматичному та функціонально-семантичному аспектах вивчення функціонування мовних одиниць, обмежимося військовим типом дискурсу як сферою активного функціонування омофраз.

Військові омофрази (ВО) займають проміжну позицію серед фразеологізмів та термінологічних словосполучень і функціонують у військовому дискурсі в таких жанрах, як художня та художньо-публіцистична література, газетна публіцистика, а також у мережевих жанрах інтернет-спілкування (чати, дискусійні групи та матеріали різних жанрів і стилів, що спеціально створені для публікації в Інтернеті). Наведемо кілька прикладів ВО, що відображають різні аспекти існування та функціонування

війська:

buy the farm *евфемізм* загинути (e.g. "The The sergeant bought the farm over on Hill 654 this morning");

talent spotter *жарг.* - у розвідувальних колах назва надійно законспірованої людини, яка відповідає за виявлення кандидатів для співпраці в розвідувальній сфері. Вона діє опосередковано, не викриваючи своїх намірів щодо вербування конкретних кандидатів (e.g. "So, if there were a way to bring peace to Iraque, would that interest you?");

trojan horse *військ, жарг.* - на перший погляд, невинна комп'ютерна програма чи чіп, у який навмисно вводять вірус із метою завдати шкоди комп'ютерній системі ворожої країни;

knife fight - повітряний бій на близькій відстані та малій швидкості. Ним також може позначатися повітряна сутичка, коли пілоти обох літаків розстрілюють один одного до повного знищення;

wet suit - костюм аквалангістів, які плавають у холодній воді;

white pot - кодова назва повідомлень про негайні (екстрені) дії, що передаються (надсилаються) Верховним головнокомандувачем сил НАТО в Європі.

Перед тим, як перейти безпосередньо до предмета нашого дослідження - військового дискурсу, на нашу думку, слід визначитись з поняттям дискурсу взагалі, оскільки сучасні вчені-лінгвісти тлумачать його по-різному.

Дискурс пов'язаний насамперед із антропоцентричною парадигмою мовознавства та когнітивно-прагматичною методологією і використовується для репрезентації світоглядних, інтелектуальних й емоційних інтенцій особистості, що відбиваються у її творах - текстах.

Найважливішими особливостями дискурсу слід вважати те, що він є поєднанням лінгвального і позалінгвального в комунікації з усним спілкуванням як обов'язковим компонентом [2].

Дискурс у когнітивно-комунікативній парадигмі розуміють як "...інтегральний феномен, як мисленнєво-комунікативну діяльність, яка є сукупністю процесу й результату і включає як позалінгвальний, так і власне лінгвальний аспект; в останньому крім тексту виділяється пресупозиція і контекст (прагматичний, соціальний, когнітивний), які обумовлюють вибір мовних засобів" [15].

За визначенням В. Б. Бурбело, дискурс - це закріплена в мовленнєвому просторі потенційно повторювана функціонально-сміслова єдність комунікативно організованих (актуалізованих) системних ознак. При цьому основною диференційною ознакою дискурсу виступає комунікативний модус, який визначає інші мовні параметри [4, 80].

Також пропонують розуміння дискурсу як системи комунікації, що має реальний та

потенційний (віртуальний) виміри. У реальному вимірі це поле комунікативних практик як сукупність дискурсивних подій <...>, поточна мовленнєва діяльність у певному соціальному просторі, яка має ознаку процесності та пов'язана з реальним життям та реальним часом...

Слід враховувати відмінність дискурсивного контексту та лінгвального контексту.

Контекст співвідноситься не з дискурсом, а з текстом як одиницею аналізу. Об'єктом аналізу дискурсивного контексту є ситуація комунікації [11, 15].

А. Д. Белова, вказуючи на актуальність проблеми диверсифікації дискурсу, стверджує, що його класифікація можлива з урахуванням двох основних факторів: сфер функціонування і характеру комунікації.

Якщо за сферами комунікації маємо академічний, дипломатичний, політичний, рекламний, релігійний, юридичний та інші види дискурсу, то за характером комунікації дискурс може бути спонтанний, підготовлений, офіційний, неофіційний [2, 13].

Системність дискурсу зумовлює можливість виділення не тільки типів, а й окремих підтипів дискурсу.

В. І. Карасик виділяє такі підтипи дискурсу, як політичний, адміністративний, юридичний, військовий, релігійний, медичний, діловий, рекламний, педагогічний, спортивний, науковий, електронний (інтернет-дискурс), дискурс засобів масової інформації і т. ін. [7].

Військова фразеологія як спеціальна професійна підсистема мовних знаків реалізується в певній сфері комунікації - військовому дискурсі. Іntenціональність військового дискурсу визначається як управління з метою упорядкування дій щодо вирішення бойових, навчально-бойових та службових завдань [6].

Будь-який дискурс, у тому числі й військовий, пов'язаний із конкретно-історичними умовами існування і, на нашу думку, може трактуватися як перетворена когнітивно-лінгвальна форма відбиття тих суспільних відносин, у системі яких він функціонує. Інакше кажучи, функціонування дискурсу органічно пов'язане з історичними соціокультурними умовами, що його породжують. Історичність та соціальність - це дві характерні ознаки дискурсу. Військові вирази - омофрази, які об'єктом нашого дослідження та складовими компонентами специфічної мовленнєвої практики, чітко фіксуються в лексикографічних джерелах за певними періодами виникнення (Англо-бурська війна, Перша світова війна, Друга світова війна, війна в Кореї, війна у В'єтнамі, конфлікт між Великою Британією й Аргентиною щодо статусу Фолклендських островів, війна в Афганістані та в Іраку, миротворча місія Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі та на Близькому Сході тощо).

Університет в Осло, а також Норвезька академія наук підрахували, що з 3 600 р. до н. е. відбулося 14 531 війн. Фактично в будь-який час у будь-якому місці на планеті проходить від 40 до 100 війн чи військових конфліктів [13, XI]. Таке драматичне поширення війн та військових конфліктів як засобу вирішення суспільно-політичних та економічних проблем указує на те, що вони інституалізувалися у внутрішньо- та міждержавних відносинах, стали частиною суспільно-політичного й економічного буття національно-етнічних громад. Усе це безпосередньо відбивається в історичному дискурсі.

Люди, що проживають в одному й тому ж макросередовищі, є не тільки членами соціуму загалом, але й багатьох громад, які становлять мікросередовище їхньої життєдіяльності.

Мікросередовище - це сфера безпосереднього спілкування людей, якою в нашому дослідженні виступає професійний військовий колектив, що співіснує з багатьма іншими професійно орієнтованими громадами, вступаючи з ними в різноманітні відносини соціокультурної комунікації. Це створює лінгво-креативний простір для виявлення індивідуальних рис людини як мовної особистості. Важливо пам'ятати ще й про те, що комунікативне середовище формується на тлі конкретного побутово-речового оточення, яке складає більшу частину життя військовослужбовців, впливає на поведінку та смаки цієї специфічної групи людей і, природно, відбивається у військовому дискурсі.

Солдати, офіцери та моряки займають чітко визначене місце у суспільстві, мають усталені цілі й певну систему цінностей, оцінок та самооцінок.

Після закінчення війни колишні вояки повинні ввійти в нові соціальні відносини, знайти своє місце в післявоєнному суспільстві, тобто сформувати замість старої нову особистісну ідентичність. Труднощі подібної перебудови теж відбиваються у військовому дискурсі, що чітко увиразнює його соціальність.

Військовослужбовці як учасники військового дискурсу визначають специфіку його адресатно-адресантних конфігурацій, інтерпретують реальність у межах уявлень конкретної лінгвокультури, що надає когнітивні підстави комунікативної діяльності індивідів як членів цієї лінгвокультури.

Адресант й адресат мають взаємний когнітивний простір - сукупність спільних, доступних їх свідомості фактів.

На нашу думку, цей взаємний когнітивний простір доцільно інтерпретувати в термінах *"shared, knowledge, common knowledge, background knowledge"*, тобто спільні знання.

Військові омофрази - це мовні засоби закріплення, вираження та передачі цих знань, їхнього обміну в умовах комунікативної взаємодії для здійснення "конкретного

когнітивного, емоційного чи інтелектуального прагматичного впливу на адресата" [8].

Значення омофраз експлікуються або лінгвальним контекстом, або дискурсивним.

Оскільки контекст не завжди роз'яснює зміст, що спричинено різними факторами, серед яких найбільш типовими є омонімія іменникового компонента фразеологічного словосполучення (ФС) та вільного словосполучення (ВС), а також okazіональна модифікація ФС, цілком імовірною може бути некоректна трактовка омофраз ВС, ВО та ФС. Інакше кажучи, відсутність спільного знання (*knowledge shared*) спричиняє "комунікативні невдачі" [1] - неперевищене розуміння омофраз.

У процесі усунення омофразії для адекватного розуміння тексту необхідно враховувати не тільки особливості лексичних та граматичних систем, але й комунікативно-прагматичних, лінгво-етнічних, психологічних, соціокультурних уявлень, менталітету, етносвідомості тих, що спілкуються різними мовами [11].

У словниках, виданих в Україні та країнах СНД, - як звичайних двомовних, так і фразеологічних, - більшість військових омофраз не зареєстрована.

У зв'язку з цим дуже актуальною стає проблема створення спеціальних двомовних словників військових омофраз, потреба у яких у світлі сучасної української військової доктрини, що передбачає співробітництво з НАТО, не викликає сумніву.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики.- К.: ВІД "Акад.", 2004.- 344 с.
2. Белова А. Д. Лексична семантика і міжкультурні стереотипи // Мовні і концептуальні картини світу-2002.-№ 7.-С. 43-48.
3. Борзей А. Структура и действенность в организациях // Организационная коммуникация: Пер. с англ.-Х.: Гуманит. центр, 2005. - С. 100-127.
4. Бурбело В. Б. Сучасні концепції дискурсу та лінгвопрагматичні засади дискурсології // Роман, мовознав.- 2002.- № 33.- С. 79-86.
5. Виговський В. Л. Фразеологізація словосполучень як джерело омофразії (на матеріалі англomовної військової лексики).-Житомир: ЖДПІ ім. І. Я. Франка, 1998.-45 с.
6. Денисова Н. Г. Система коммуникации в военном институциональном дискурсе // Языковая личность: жанровая речевая деятельность: Тез. докл. науч. конф- Волгоград: Перемена, 1998.- С. 34-35.
7. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс- Волгоград: Перемена, 2002.- С. 299-408.
8. Карпчук Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англomовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз): Автореф. дис.... канд. філол. наук.-Х., 2004-20 с.
9. Квеселевич Д. І. Про деякі суміжні з полісемією явища в англійській фразеології

// Мовознавство.-1978.-№3.-С. 48-50.

- 10.Квеселевич Д. И. Фразеологизмы-омонимы и омофразы // Вопросы описания лексико-семантической системы языка: Тез. межвуз. конф. МГПИИЯ-М.: Б. и., 1971-С. 185-191.
- 11.Мартинюк А. П. Конструювання тендеру в англомовному дискурсі- Х.: Константа, 2004.- 292 с.
- 12.Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: монография- К.: Изд-во укр. фитосоциолог. центра,2000.- 248 с.
- 13.Tomajczyk S.F. Introduction // Dictionary of the Modern United States Military. - 1996.-Р. XI-XIII.
- 14.Фролова І. Є. Моделювання комунікативної ситуації конфлікту // Компаративістика і типологія у сучасній лінгвістичній науці: здобутки і проблеми: Матеріали ІІ Міжнар. лінгвіст, семінару 11-14 черв. 2004 р.- Донецьк: Дон-НУ, 2004.- С. 160-167.
- 15.Шевченко И. С, Морозова Е. И. Дискурс как мыслекоммуникативное образование // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Карабіна.- 2003.- № 586.- С. 33-38.